

«... skall en by anlägas upi høga nord»

Språklig variasjon i Rombaksvisa

Randi Neteland

Dette kapittelet presenterer en casestudie av tre ulike skillingstrykk fra 1900–1905 av den kjente rallarvisa som i dag kalles *Rombaksvisa*. Trykkene er fra en periode i norsk språkhistorie som kjennetegnes av høy grad av variasjon og endringer, og de dokumenterer språklig variasjon i en kilde som har vært lite utforsket av språkforskere tidligere. I dette kapittelet er det særlig skillingstrykkenes variasjon mellom dansk-norsk og svensk som står i fokus for analysen og drøftingene.

Rallarviser er særlig knyttet til utbyggingen av jernbanestrekninger i Norge og Sverige på slutten av 1800- og begynnelsen av 1900-tallet.¹ Rallarvisene fins ofte overlevert med flere ulike versjoner av enkeltviser, og i ulike format, gjennom skillingstrykk, håndskrevne privatpersoners visebøker og visebøker basert på folkeminne- og musikkforskeres innsamlinger.² Mens enkelte rallarviser er musikk til arbeidet, laget for å holde takten, løfte på likt eller liknende, forteller andre rallarviser historier

om enkelthendelser eller mer generelt om arbeidsforhold og tilstander ved jernbaneutbyggingsstedene.³ De fleste rallarvisene ble skrevet av rallare (jernbanebyggere), handlet om rallarenes livskår, og den primære målgruppa for tekstene var rallarene selv. Man kan slik sett også se rallarvisene som en type arbeiderlitteratur, og rallarvisene har vært en del av repertoaret i arbeiderbevegelsens sangkultur helt fram til i dag.⁴ Vi finner også rallarviser i mer allmenne visebøker som *Den første store viseboka* i tillegg til en rekke utgivelser av samlinger med rallarviser.⁵ På den tiden rallarvisene ble diktet og trykket, ble de tradert på samme måte som andre folkelige viser: gjennom en kombinasjon av muntlig tradering og kjøp og salg av skillingstrykk.⁶

Skillingstrykkene av rallarviser er med andre ord intimt forbundet med en muntlig sangtradisjon i rallarkulturen, og tekstene har oppstått i et spenningsfelt mellom den muntlige sangtradisjonen på den ene siden og skriftspråkskonvensjonene som rådet på nedskrivningstidspunktet på den andre siden (se nedenfor). Men språkvitenskapelig forskning på skillingsviser må også ta høyde for at skillingstrykkene ikke ble nedskrevet for å dokumentere en sangtradisjon – trykkene var først og fremst produsert for å tjene penger.⁷ Dermed kan det være helt andre vurderinger enn hensynet til sangtradisjonen eller skriftspråkskonvensjonene som er lagt til grunn for valg av skriftspråklig form i teksten. Et kommersielt trykkeri ville antakelig vurdere det slik at de tjener mest på å trykke en rallarvise i en skriftspråklig versjon som er lesbar, forståelig og sangbar for målgruppa. Valg av språklig utforming kommer altså an på hvem målgruppa er, for eksempel hvilke språk man regner med at målgruppa kan (muntlig og skriftlig), eller hvor godt man regner med at de kjenner den muntlig traderte versjonen av visa. I tillegg kan avvik fra standardisert ortografi fungere som et litterært virkemiddel. For eksempel kan avvikende ortografi i replikkene til en karakter i

et litterært verk være et av flere signaler til leseren om hva som karakteriserer denne personen. Ifølge Jane Hodson benytter skjønnlitterære forfattere seg av stereotypier og holdninger som allerede fins i samfunnet om sammenhenger mellom språkbruk og sosial klasse når de bruker avvikende ortografi i replikker eller indirekte gjengivelse av tale og tanker.⁸ Dette kan også være relevant for de narrative rallarvisene, der eventuelle avvik fra offisiell ortografi kan knytte seg til stereotypier eller holdninger i samfunnet om språkbruk blant rallarene og dermed også være med på å signalisere autentisitet og troverdighet til målgruppa for trykket. Kort sagt vil forskjellige skribenter og trykkeri gjøre ulike språklige valg alt ettersom hva de tenker på som forståelig og troverdig språkbruk, og hva de anser som kommersielt gode valg for å nå målgruppa si.

Produktene av slike språklige vurderinger og valg, som for eksempel skillingsvisene, er svært interessante som kildemateriale for historisk sosiolingvistik, der en ikke bare er interessert i å dokumentere språkhistoriske endringer i et språk, men også ønsker å finne ut hvordan språkbruk varierte i ulike samfunns- lag og sosiale grupper i tidligere tider, og slik undersøke sammenhengene mellom variasjon og endring. En studerer derfor ofte private brev, dagbøker eller annen «uoffisiell» skrivning, men også forskjellige trykte tekster, og da helst slike som ikke er forpliktet til å følge offisiell rettskriving.⁹ I dette kapittelet er det variasjonen mellom dansk-norsk og svensk i de tre eldste skillingsstrykkene av den kjente rallarvisa *Rombaksvisa* som står i sentrum for de språklige analysene. Med en slik analyse kan vi også se konturene av ulike målgrupper for tekstene og deres språkbruk og språklige kompetanse, og få et innblikk i de språklige stereotypier, ideologier og holdninger som rådet i landet og på forskjellige steder på nedskrivningstidspunktet.

Rombaksvisa som kildemateriale

Rombaksvisa er en narrativ rallarvise som forteller om byggingen av jernbanestrekningen *Malmbanen* mellom Narvik i Nord-Norge og Kiruna i Nord-Sverige, og legger særlig vekt på arbeids- og boforholdene ved riksgrensen og i anleggsbyen Rombaksbotten ikke langt fra Narvik. Malmbanen ble bygget i periodene 1887–1889 og 1898–1902 med formålet å få fraktet jernmalm fra gruvene i Kiruna til utskipningshavna i Narvik. Utbyggingen i 1889–1902 førte til en enorm folkevekst i Narvik og Kiruna, som oppsto som byer i denne perioden.¹⁰ I tillegg var det svært mange rallare og arbeidere som jobbet langs jernbanelinja – ifølge Gustaf Frank var det på det meste omtrent 5000 mann som arbeidet ved jernbaneanlegget.¹¹ *Rombaksvisa* forteller fra denne perioden, og man regner med at den ble skrevet og sunget på stedet rundt år 1900.

Et arbeidslag ved Malmbanen, år 1900. Norsk Jernbanemuseum. Gjengitt med tillatelse fra museet. Foto: Borg Mesch.

Rombaksvisa fins nedskrevet i mange versjoner, og det fins også mange innspillinger av visa.¹² I tillegg synges rallarvisa hvert år under Vinterfestuka i Narvik – en folkefest der rallaren og rallarhistorien løftes fram og feires – og den er slik sett en viktig del av lokal identitetskonstruksjon.¹³ *Rombaksvisa* er derfor også interessant å analysere i et diakront perspektiv med tanke på muntlig og skriftlig tradering, og utvikling av lokale tradisjoner.¹⁴ I dette kapittelet vil jeg imidlertid anlegge et synkront perspektiv på de tre eldste visene i skillingstrykk og gi en språklig analyse av disse.

De eldste versjonene vi kjenner av *Rombaksvisa*, ble publisert i tre skillingstrykk trykket i Narvik (1901), Bergen (u.å.) og Oslo (u.å.) og en håndskrevet overlevert versjon fra Sverige (1902).¹⁵ Skillingstrykket fra Narvik er ifølge Hanna Lund det opprinnelige, mens trykkene fra Bergen og Oslo er trykket noe senere, men før unionsoppløsningen i 1905.¹⁶ Versjonen fra Sverige er gjengitt i Briandts rallarvisesamling *Med slägga, borrh och spett*, men da i modernisert svensk ortografi (se nedenfor om skriftspråkene). Originalen er ifølge Briandt nedskrevet av Bergsprängare Sven Bergqvist i 1902 ved Norddalstunellen, en jernbanetunnell på Malmbanen på norsk side av riksgrensa.¹⁷ Originalen har dessverre vist seg å være umulig å finne, og denne varianten av visa kan derfor ikke inkluderes i de språklige analysene. Mens de fire versjonene av *Rombaksvisa* er forholdsvis like innholdsmessig, er språket svært forskjellig fra versjon til versjon.

At vi har fått overlevert så pass mange ulike versjoner av samme vise fra samme tidsrom, gjør at vi kan gjennomføre både en *krysstekstuell analyse* og en *intratekstuell analyse* av tekstene. En krysstekstuell analyse vil si at man studerer språklig variasjon mellom like tekster, mens en intratekstuell analyse vil si at man studerer språklig variasjon innad i en og samme tekst.¹⁸ I dette kapittelet vil jeg først legge fram en sammenlikning av språkbru-

ken og variasjonen mellom de tre tekstene, for så å gå nærmere inn på språkbruk og språklig variasjon i det eldste skillingstrykket (fra Narvik, 1901). Men før vi kan gå nærmere inn på det, vil jeg gi en kort beskrivelse av den skriftspråklige variasjonen som fantes i Norge og Sverige i perioden tekstene er skrevet i.

Skriftspråk i Norge og Sverige i år 1900

Da *Rombaksvisa* ble skrevet, sunget og trykket som skillingstrykk, rundt år 1900, var Norge i union med Sverige. Vi brukte imidlertid ikke svenskenes skriftspråk, men skrev såkalt dansk-norsk og landsmål. Jeg skriver «såkalt dansk-norsk», for det kan være svært vanskelig å se forskjell på skriftlig dansk og norsk skrevet i år 1900. Selv om diskusjonene om et norsk språk (eller rettere sagt to!) hadde pågått i mange tiår allerede, var det ikke slik at alle skrev Ivar Aasens landsmål eller dansk-norsk slik Knud Knudsen hadde foreslått. Ifølge Agnete Nesse var språkbruken på denne tiden preget av mye språklig variasjon, og denne variasjonen var betinget av utdanning, yrke og alder, men også hvor engasjert en var i språksaken.¹⁹

Først i 1907 fikk Norge sin første offisielle rettskrivingsreform som klart skilte det dansk-norske skriftspråket fra det danmark-danske.²⁰ I skolene hadde dansk-norsk gjennomgått en «stille fornorsking» siden 1860-tallet, med gradvise endringer av skriftspråksnormalen som elevene fikk opplæring i.²¹ For eksempel gikk man over fra *x* til *ks* (i f.eks. *voxe/vokse*) i 1870 og fra stor til liten bokstav i begynnelsen av alle substantiv i 1877.²² Dette ble også vedtatt som offisiell norsk rettskriving fra 1885.²³ I tillegg var landsmål offisielt jamstilt med dansk-norsk fra 1885, og skolekretsene kunne velge mellom å gi elevene opplæring i dansk-norsk eller landsmål fra 1892.²⁴ Disse endringene i skolens

skriftspråk og i dansk-norsk rettskriving ble ifølge Rolf Nygaard ikke fulgt på alle samfunnsområder, for eksempel ikke av aviser, som holdt seg til den eldre danske rettskrivingen.²⁵ Dette er interessant for vår analyse, siden avisenes trykkerier kan være et sted som også trykker skillingstrykk. I vår sammenheng er det også viktig å huske på at de som skrev ned rallarvisene, sannsynligvis hadde gått på skolen langt tidligere enn nedskrivings-tidspunktet og dermed hadde lært å lese og skrive på et tidligere tidspunkt i fornorskingshistorien.

I løpet av 1800-tallet ble frakturskrift gradvis erstatta av antikvaskrift i Norge. For eksempel var antikva brukt i lærebøker i skolen fra 1880-tallet. Til tross for dette var det vanlig at forlagene brukte frakturskrift i bøker beregnet på «det breie lag av folket» til langt inn på 1900-tallet.²⁶ Også mange aviser brukte frakturskrift i artikkelstoffet sitt til etter 1900, sikkert både av hensyn til leserne og fordi det var dyrt å skifte ut trykkemateriellet.²⁷ Dette viser tydelig at kommersielle aktører ikke alltid oppfattet det som lønnsomt å følge de offisielle anbefalinger og endringer i skriftspråksbildet.

Til tross for unionen med Sverige i 1814–1905 ble svensk brukt svært lite i Norge i denne perioden.²⁸ Dette kom både av politisk-juridiske forhold (grunnloven) og av at det aldri «utvikla seg [...] ein felles marknad for bøker, aviser og blad» i Norge og Sverige, ifølge Oddmund Hoel.²⁹ Rallarvisene – og skillingsviser i det hele tatt – er et åpenbart unntak fra denne manglende felleskulturen. Her finner vi både et felleskulturelt marked og et domene der svensk har blitt brukt i Norge.³⁰ Blanding av svensk og norsk nevnes også av flere som et kjennetegn ved rallarenes språkbruk.³¹

Derfor er også svensk språk, og da særlig svensk skriftspråk, en viktig bestanddel i de språklige analysene av skillingstrykkene i dette kapitlet. I Sverige har man hatt et langt mer stabilt

skriftspråk enn i Norge. Den moderne svenske ortografien ble standardisert i 1801, og deretter ble det gjennomført en rettskrivingsreform i 1906.³² De svenske innslagene som analyseres i dette kapittelet, er med andre ord skrevet i perioden man brukte den såkalte 'gammalstavningen' fra før 1906. Når det gjelder skrifttype, kom antikva i «allmänt bruk» på 1700-tallet,³³ altså langt tidligere enn i Danmark og Norge. Det var imidlertid fremdeles mulig å finne religiøse tekster og lovtekster i fraktur på 1900-tallet. Ifølge Eva Danielson var det mye variasjon mellom antikva og fraktur i skillingsvisene trykket i Sverige på 1800-tallet, men en kunne finne fraktur i skillingsviser trykket helt inn på 1900-tallet.³⁴

Nedskrivningstidspunktet for skillingstrykkene av *Rombaksvisa* er med andre ord en språklig brytningstid der norsk holder på å utvikle seg til et selvstendig språk, eller rettere sagt to. De tre skillingstrykkene er trykket i Norge, men *Rombaksvisa* ble diktet, sunget og nedskrevet både på norsk og svensk side av riksgrensen og handler om rallarlivet i dette grenseområdet. Rallarviser er dessuten et av få eksempel på en svensk-norsk felleskultur i unionstida. Det varierer derfor mellom svensk og dansk-norsk i rallarvisene. For å foregripe analysene litt finner vi ingen trekk som entydig kan tolkes som landsmål eller dialekttrekk i trykkene av *Rombaksvisa*. Samtidig er ingen av de tre skillingstrykkene skrevet på dansk-norsk uten svenske innslag, eller på svensk uten dansk-norske innslag. Denne *variasjonen* mellom dansk-norsk og svensk skriftspråk i trykkene fra Norge er sosiolingvistisk interessant, og jeg har derfor valgt å analysere språklige variabler som kan synliggjøre nettopp disse sidene ved den språklige variasjonen i tekstene.

Krysstekstuell analyse av de tre eldste kjente skillingstrykkene av *Rombaksvisa*

Jeg vil innlede denne delen med å gi en kort oversikt over de tre skillingstrykkene som skal analyseres. Skillingstrykket fra Narvik er trykket i 1901 i antikva og har tittelen «Rallarelivet i Ofoten». Det oppgis også en melodi («Mosbelyten hydda ved Heklas fot») før første vers begynner. I dette trykket har visa 31 vers.

Skillingstrykket fra Bergen, trykket omkring 1902–1905, er i frakturstil og har tittelen «En Vise om Jernbanen i Ofoten eller Rallarelivet» på forsiden. Før første vers oppgis tittelen «Visen om Jernbanen i Ofoten». Også her oppgis melodien «Mosbelyten hydda ved Heklas fod», og også dette trykket har 31 vers. Som vi ser, er det like mange vers som i Narvik-trykket, og versene er også innholdsmessige så å si *identiske* (ord for ord) og de kommer i samme rekkefølge, noe som tyder på at trykkeren i Bergen kan ha hatt Narvik-versjonen som forelegg for sin versjon.

Skillingstrykket fra Oslo, trykket omkring 1902–1905, er også i frakturstil og har tittelen «Den berømte Vise fra Ofotbanen (Oversat fra Svensk)». Dette trykket har bare 19 vers, mot de to andre skillingstrykkenes 31 vers. Innholdsmessig likner disse versene på versene vi finner i Narvik- og Bergens-trykket, men det er ikke slik at alle de 19 versene som står igjen, er identiske med enkeltvers i Narvik- eller Bergens-trykket, selv om noen er svært like. Jeg mener dette tyder på at trykkeren i Oslo ikke har tatt for seg Narvik- eller Bergensstrykket og strøket ut enkelte av versene før han trykket sin egen versjon, men at han heller har brukt en annen versjon (skriftlig eller muntlig overlevert) som forelegg for skillingstrykket.

At skillingstrykkene ikke oppgir forfatter av teksten, er forholdsvis vanlig.³⁵ Dette gjelder også disse tre skillingstrykkene.

I senere gjengivelser av *Rombaksvisa* er rallaren Skara-Pelle ofte oppgitt som forfatter.³⁶ Særlig Narvik-trykket inneholder så mye detaljert lokalkunnskap og inngående kjennskap til rallarenes arbeidsforhold og hverdagsliv på anlegget at det etter min vurdering ser ut til å være en rallar som jobbet på malmbaneanlegget som er opphavsmannen til visa.³⁷

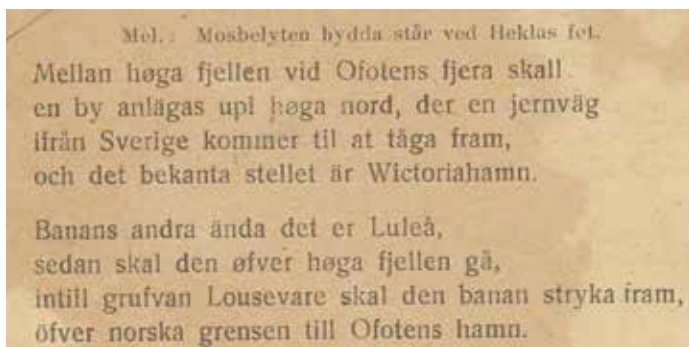
Selv om dette kapittelet legger hovedvekt på *språklig* variasjon mellom de tre trykkene, vil jeg også kort nevne noen innholdsmessige forskjeller. Narvik- og Bergenstrykket er som nevnt innholdsmessig så å si identiske, men språklig forskjellige. Noen av de språklige forskjellene skaper også en betydningsforskyvning, som for eksempel når flertallsformen 'fjellen' i Narvik-trykket har blitt til entallsformen 'fjellet' i Bergenstrykket (vers 2, linje 2). For Narvik-trykkets målgruppe med lokalgeografisk kunnskap er dette en vesentlig forskjell, for de vet at jernbanen skal legges over mange fjell før den kommer fram, mens for folk i bergensområdet er det en ubetydelig detalj. Forskjellene mellom Narvik- og Bergenstrykket er imidlertid svært små, og det er i hovedsak Oslo-trykket som innholdsmessig skiller seg fra de to andre. Her er det som nevnt langt færre vers. De versene som er utelatt, gir flere inngående detaljer om arbeids- og boforhold og om økonomiske forhold. Mange av disse versene er også kritiske til ledelsen av anlegget og hvordan de behandler rallarene. Resultatet er at Oslo-trykket ikke har et like tydelig innenfra-perspektiv på rallarkulturen og malmbaneanlegget som de to andre trykkene.

Før jeg går over til den krysstekstuelle analysen av språket i de tre versjonene, har jeg valgt å gjengi de to første versene av de tre versjonene av *Rombaksvisa* i transkribert versjon og bilde av originalteksten.³⁸ Ut fra disse kan leseren få et førsteinntrykk av den språklige variasjonen i tekstene.

Rallarelivet i Ofoten, Narvik 1901

1. Mellan høga fjellen vid Ofotens fjera
skall en by anlågas upi høga nord,
der en jernvåg ifrån Sverige kommer til at tåga fram,
och det bekanta stellet är Wictoriahamn.

2. Banans andra ända det er Luleå,
sedan skal den øfver høga fjellen gå,
intill grufvan Lousevare skal den banan stryka fram,
øfver norska grensen till Ofotens hamn.

En Vise om Jernbanen i Ofoten eller Rallerelivet, Bergen 1902–1905

1. Mellan höge fjellen vid Ofotens fjord
Skall en by anlägges upi höga nord,
Ock en jernvåg ifrån Sverig kommer till at tåga fram,
Ock det bekante stellet är Wicktoriahamn.

2. Banans andra ände [d]et er Luleå,
Sedan skall den øfver høga fjellet gå,
Intill grufvan Luossavare skal den banan stryka fram
Öfver norske grensen til Ofotens hamn.

Den berømte Vise fra Ofotbanen, (Oversat fra Svensk), Oslo 1902-1905

1. Mellem høie Fjelde ved Ofotens Fjord
skal den Bane lægges op i høie Nord.
Her en Jernvei ifra Sverige kommer til at toga fram,
og det kjendte Stedet er: Victoriamann.

2. Banens andre Ende lyder: Luleå:
siden skal den over høie Fjelde gaa,
I fra Gruen-Lusavara skal den Bane stryge ud,
og ved norske Havet tager den sit Slut.

I en krysstekstuell analyse kan man legge vekt på variasjonen i ulike deler av språkbruken, for eksempel valg av språk og veksling mellom språk eller ortografi, morfologi eller ordvalg. Som en kan se av de to første versene av de tre versjonene gjengitt ovenfor, er versjonene svært like innholdsmessig, mens de varierer en hel del språklig sett. For en norsk leser gir særlig skillingstrykkene fra Narvik og Bergen inntrykk av å være språkblandet med mange innslag av svensk, mens skillingstrykket fra Oslo ser ut til å være mer dansk-norsk. Det har jo også fått undertittelen «Oversat fra Svensk», som styrker dette førsteinntrykket. Interessant nok framstår skillingstrykket fra Narvik også som språkblandet for en svensk leser, slik man kan se i Ragnvald Hedemanns introduksjon til sin gjengivelse av trykket i sin samling av rallarviser: «Den är fantastisk med sin språkliga röra och är ett roligt exempel på svensk-norsk språkblandning.»³⁹

Et slikt førsteinntrykk skapes både av ortografiske signaler (som bruk av svensk *ö* og *ä* i tillegg til dansk-norsk *ø* og *æ*), bruk av ord og vendinger som kan oppfattes som typisk svenske (som *stellet* for *stedet*, at jernbanen skal *toga fram*), eller typisk svensk eller dansk morfologi (som *höga fjellen* eller *hoie fjelde*). Andre ortografiske forskjeller er at versjonen fra Oslo bruker både stor bokstav i substantiv og *aa* for lang *å*-lyd, mens de to andre bruker små bokstaver og den svenske *å* for lang *å*-lyd. Det er kanskje ortografien som er mest iøynefallende, særlig når det gjelder bruk av spesialtegn som *ö* og *ä*, men fordi skrivere av dansk-norsk hadde svært varierende ortografi på denne tiden og man for eksempel brukte en del *ö* i Norge i håndskrift o.l., kan det være vanskelig å skille mellom trykkerienes konvensjoner, individuell variasjon, stavefeil og intensjonell variasjon, og det vil dermed være stor usikkerhet knyttet til en krysstekstuell sammenlikning av ortografisk variasjon i disse tre tekstene. Jeg har derfor heller valgt å sammenlikne den morfologiske variasjonen i

tekstene, siden denne delen av språket kan være mindre utsatt for intensjonell variasjon enn ordforråd og ortografiske elementer.

Dansk-norsk og svensk hadde (og har) svært forskjellig morfologi, for eksempel når det gjelder verb- og substantivsystemet. Jeg har derfor valgt ut noen sentrale morfologiske språktrekk og vil vise hvordan bruken av de to språkenes varianter er fordelt i de tre tekstene. Jeg har brukt historiske grammatikker og ord-bøker for å avgjøre hva som var riktig stavemåte på dansk-norsk og svensk rundt år 1900.⁴⁰ Det er med andre ord brukt en nokså mekanisk inndeling i normert dansk-norsk og svensk (altså korrekt rettskriving på den tiden) i tabellen nedenfor. Selv om dette er en diskuterbar framgangsmåte, fordi skillingsstrykkutgiverne kanskje ikke hadde intensjoner om å utgi teksten på normert dansk-norsk eller svensk, gir det oss en god inngang til videre drøftinger av språkbruken i teksten.

Infinitivsendingen er varierende i norske og svenske dialekter mellom *-a*, *-e* og apokope, men i skriftspråket er det *-e* i dansk-norsk og *-a* i svensk. For substantiv har jeg registrert variasjon i bøyingsendinger i ubestemt form flertall, bestemt form flertall og nomen *agentis*. Mens dansk-norsk hadde et forholdsvis enkelt substantivsystem med flertallsbøying på *-er/-erne* i de fleste ord og noen få (men frekvente) ord med *-e/-ene*, hadde (og har) svensk et mer komplekst system med bøyingsendingene *-er*, *-ar*, *-or*, *-r* og *-n*, nullending i ubestemt form flertall og *-na* og *-en* i bestemt form flertall. De substantivene som har nullending i ubestemt form flertall på begge språkene (som *brød/bröd*), er sett vekk fra i opptellingen. *Nomen agentis* er også forskjellig på de to språkene: Mens *-er* var den vanlige endingen på dansk-norsk (og *-ere* i flertall), var det *-are* på svensk (med samme ending i flertall). Disse delene av substantivsystemet varierer også mye i norske og svenske dialekter, så også her kan det være mulig å finne spor av dialektbruk i tekstene.

	<i>Rallarelivet i Ofoten,</i> Narvik 1901	<i>En Vise om Jernbanen i</i> <i>Ofoten eller</i> <i>Rallarelivet,</i> Bergen [1902–1905]	<i>Den berømte Vise fra</i> <i>Ofotbanen, (Oversat</i> <i>fra Svensk),</i> Oslo [1902–1905]
Verb, inf.ending: da-no.: -e, sv.: -a	-e: 0 av 40 -a: 40 av 40	-e: 1 av 41 -a: 40 av 41	-e: 22 av 23 -a: 1 av 23
Substantiv, ub. fl.: da-no.: -er, -e, sv.: -er, -ar, -or, -r, -n, og -: 24 av 25	-er og -e: 8 av 25 -er, -ar, -or, -r, -n, og -: 24 av 25	-er og -e: 7 av 25 -er, -ar, -or, -r, -n og og -: 22 av 25	-er og -e: 12 av 14 -er, -ar, -or, -r, -n og -: 0 av 14
Substantiv, best. fl.: da-no.: -erne og -ene, sv.: -na og -en.	-erne og -ene: 0 av 8 -na, -en: 8 av 8	-ene og -en: 0 av 7 -na, -en: 7 av 7	-ene og -en: 4 av 4 -na, -en: 0 av 4
Substantiv, nomen agentis: da-no.: -er / -ere, sv.: -are	-er / -ere: 0 av 4 -are / -are: 4 av 4	-er / -ere: 1 av 4 -are / -are: 3 av 4	-er / -ere: 1 av 3 -are / -are: 2 av 3

Tabell 1: Oversikt over morfologisk variasjon i de tre skillingstrykkene.

Som tabell 1 viser, er skillingstrykket fra Narvik og trykket fra Oslo de som har minst språklig variasjon av de tre tekstene når det gjelder disse utvalgte delene av morfologien. Mens Narvik-trykket i all hovedsak har svenske bøyingsendinger, har Oslo-trykket en overvekt av dansk-norske endinger. Dette er interessant og kan tyde på at trykkeren (eller nedskriveren) i Narvik hadde morsmålsliknende kunnskap om svensk morfologi. Også skillingstrykket fra Bergen inneholder flest svenske varianter, men her er det flere avvik som tyder på at trykkeren (eller nedskriveren) ikke hadde like god kjennskap til svensk morfologi. Enkelte avvik er da i samsvar med dansk-norsk, mens andre verken er korrekt dansk-norsk eller svensk ortografi (for eksempel 'penger' (vers 16, linje 3) som skrives *penge* med dansk-norsk ortografi og *pengar* på svensk, og 'varar' (vers 20, linje 3) som skrives *varer* på dansk-norsk og *varor* på svensk).⁴¹ En gjennomgang av bruken av bøyingsendingene *-er/-ar* på verb i presens viser også langt flere avvik i Bergens-trykket enn i Narvik-trykket (ti verb har fått *ar*-endelse der det skulle ha vært *-er* i svensk ortografi, mens dette bare gjelder fire i Narvik-trykket). Dette kan vi tolke som hyperkorrekte

former av svensk, altså at skribenten i sitt forsøk på å skrive svensk overdriver bruken av kjente, stereotypiske svenske bøyingsformer.

Oslo-trykket er «Oversat fra Svensk» ifølge undertittelen, så her er overvekten av dansk-norske varianter i samsvar med forventningene våre til teksten. Imidlertid finnes det også her noen få innslag av svensk. I tillegg til de ovennevnte innslagene i morfologien finner vi noen få enkeltord i denne teksten som ikke ser ut til å være oversatt med vilje, eller skrevet i en svensk-klingende form ('toga fram' (vers 1, linje 3), 'fram' (vers 7, linje 1), 'Rallare' (vers 10, linje 3 og vers 16, linje 3), 'Polis' (vers 15, linje 5) og 'Fylla' (vers 16, linje 4)). Noen få av disse innslagene skrives også med anførselstegn: «<ritat» ud' (vers 4, linje 3) og «Laanger» (vers 10, linje 4). Anførselstegnene kan enten tolkes som et sitattegn (at her siteres rallarenes språk) eller som en mer generell markering av at dette er en ikke-standardisert skriftform. Med unntak av 'toga fram' og 'fram', som sannsynligvis er skrevet slik for at enderimet skal fungere (skal rime med henholdsvis 'Vicktoriahamn' og 'Navn'), ser vi at de ordene som er skrevet på svensk eller som hypersvesismer, er symboltunge og spiller på de negative mytene om rallarenes livsførsel (særlig kriminalitet og bruk av alkohol). Samtidig er de andre sidene av rallarenes liv mindre belyst i dette trykket, noe som kan bygge opp under at teksten har et utenfraperspektiv, som antydnet ovenfor.

Ingen av skillingstrykkene er skrevet på bare normert svensk eller bare normert dansk-norsk.⁴² Mange av bøyingsformene er i samsvar med dansk-norsk og svensk ortografi, og de som ikke samsvarer, kan i mange tilfeller se ut som hyperkorrekte former. Derfor mener jeg at den beste måten å beskrive denne variasjonen på er å se det som en skala der de tre skillingstrykkene kan plasseres mellom ytterpunktene svensk på den ene siden og dansk-norsk på den andre siden.

Intratekstuell analyse av skillingstrykket fra Narvik, 1901

Vi har til nå sett at trykket fra Narvik har en overvekt av svensk morfologi og langt mer gjennomført svensk morfologi enn de andre trykkene. Likevel er førsteinntrykket av teksten at den i stor grad er preget av variasjon. Vi finner for eksempel både bruk av dansk-norsk 'ø' og svensk 'ö', og svensk 'ä', men ingen dansk-norsk 'æ'. Og bare i de første to versene finner vi flere ord som er stavet på ulike måter: For eksempel varieres det mellom 'er' og 'är', mellom 'til' og 'till' og mellom 'öfver' og 'över'. Ord som ellers er skrevet på svensk, har fått dansk-norsk 'ø', for eksempel 'høga' og 'børja' (begge i andre vers). Teksten gir oss også inntrykk av at norske og svenske ord er blandet sammen, som f.eks. i den ortografiske hybridene 'fjellen', som ser ut til å ha fått dansk-norsk vokal ('fjeldene') og svensk bøyning ('fjällen').

Det er altså ikke primært morfologien, men stavingen av ord og bruken av bokstaver, *ortografien*, som signaliserer til oss lesere at teksten er en blanding av de to språkene. Som disse eksemplene fra de to første versene også viser, er forskjellene mellom dansk-norsk og svensk i mange tilfeller svært små, nærmest ortografiske finjusteringer. Om et ord er stavet med norsk eller svensk ortografi, vil avgjøre om vi tolker det som et norsk eller svensk ord, men mange ord uttales på samme måte på de to språkene, selv om ordene ser forskjellige ut ortografisk (som 'er'/'är', 'til'/'till' og 'fjeld'/'fjäll'). Slike ord som uttales likt, vil også høres like ut når de synges. Ordet 'fjellen' vil derimot høres svensk ut i sangen, på grunn av bøyningens endelse, men ordet ser språkblandet ut i trykket, på grunn av *e*-en. Ortografien handler med andre ord om hvordan vi tolker skriftbildet vi ser, ikke hvordan et ord blir sagt eller sunget.

Ortografi og ortografisk variasjon

Som nevnt ovenfor er det mye ortografisk variasjon i teksten, og det er gjort ortografiske valg som får leseren til å lure på om man leser en dansk-norsk eller en svensk tekst. Vi finner både variasjon mellom ulike stavinger av samme ord og variasjon mellom bruk av dansk-norsk og svensk stavemåte gjennom hele teksten. Vi skal nå se nærmere på den ortografiske variasjonen og de ortografiske valgene som er gjort i de fem første versene av teksten. Disse versene er valgt ut som ei avgrensning, og siden resten av teksten er svært lik, vil ikke en i grensen gjennomgang av alle de 31 versene gi noe mer informasjon.

Narviktrykkets første side (Nasjonalbiblioteket).

I den følgende tabellen gjengis originalteksten til venstre, og til høyre gjengis hvilke ord som er stavet på svensk eller dansk-norsk, samt ordene som kan staves slik på begge språk, og ordene som verken er det ene eller det andre. Ortografien i disse udefinerbare ordene drøftes nærmere nedenfor. Også her er det brukt en mekanisk inndeling i normert dansk-norsk og svensk i tabellen, med utgangspunkt i ordbøker fra tidsperioden (se sluttnote 40). Et eksempel på dette er at det konsekvent brukes svensk 'å' i stedet for den dansk-norske 'aa' for lang *å*-lyd i teksten. Selv om 'å' var forholdsvis utbredt blant skrivere av

Rallarelivet i Ofoten	Svensk: rallare Begge: livet, i, Ofoten
Mellan höga fjellen vid Ofotens fjera skall en by anlågas upi höga nord, der en jernväg ifrån Sverige kommer til at tåga fram, och det bekanta stellet är Wictoriahamn.	Svensk: mellan, vid, skall, jernväg, ifrån, tåga, fram, och, bekanta, är, hamn Dansk-norsk: by, til, at Begge: Ofotens, en, nord, der, en, Sverige, kommer, det, Wictoria Ingen av delene: höga, fjellen, fjera, anlågas, upi, höga, stellet
Banans andra ända det er Luleå, sedan skal den öfver höga fjellen gå, intill grufvan Lousevare skal den banan stryka fram, öfver norska grensen till Ofotens hamn.	Svensk: banans, andra, ända, sedan, gå, intill, grufvan, banan, stryka, fram, öfver, norska, till, hamn Dansk-norsk: er, skal, skal Begge: det, Luleå, den, Lousevare, den, Ofotens Ingen av delene: öfver, höga, fjellen, grensen
Ijenom öde marker skall den banan gå, öfver berg och dalar, öfver bech och å, mycket arbete her blifver skal de banan färdig få, för malm skall börja köras nitanhundretvä.	Svensk: skall, banan, gå, öfver, och, dalar, öfver, och, mycket, å, arbete, blifver, banan, färdig, få, för, skall, köras Dansk-norsk: öde, her, skal Begge: marker, den, berg, de, malm Ingen av delene: ijenom, bech, börja, nitanhundretvä
Dynamitens knall man stendigt höra får, från de långa tundlar som i fjellen går, skutten höres stendigt braka i var timma och var stund, så de norska fjellen sjelver på sin grund.	Svensk: dynamitens, knall, höra, får, från, långa, går, braka, var, timma, och, var, så, norska, på Dansk-norsk: (ingen) Begge: man, de, som, i, i, stund, de, sin, grund Ingen av delene: stendigt, tundlar, fjellen, skutten, höres, stendigt, fjellen, sjelver
Den som arbete önskar är velkommen hit, för i fjell och tundlar knogas skall med flit, och et prestbetyg för året skall vi också hafva till, sedan får vi välja platsen vor vi vill.	Svensk: arbete, önskar, är, för, och, knogas, skall, flit, och, prestbetyg, för, året, skall, hafva, till, sedan, får, platsen, vill Dansk-norsk: velkommen, fjell, et Begge: den, som, hit, i, med, vi, vi, vi Ingen av delene: tundlar, också, välja, vor

Tabell 2: Oversikt over ortografisk variasjon i tittel og de fem første versene av skillingstrykket fra Narvik.

dansk-norsk og danmark-dansk før det ble offisiell rettskriving (i 1917 i norsk og i 1949 i dansk),⁴³ er det her regnet som en svensk stavemåte, siden det var normert svensk rettskriving på denne tida (og hadde vært en del av svensk skriftspråk siden 1526).⁴⁴

Som tabell 2 viser, er en overvekt av ordene stavet med svensk ortografi i teksten. Totalt er 78 ord i tittel og de fem første versene stavet på svensk. Den nest største gruppen ord er de som er korrekt stavet på begge språkene (40 ord), som altså både kan regnes som dansk-norsk og svensk. Bare 12 ord er stavet på normert dansk-norsk. Vi finner også en ganske stor gruppe ord som er stavet på en måte som verken er korrekt svensk eller dansk-norsk etter datidens rettskriving (27 ord).

En nærmere analyse av disse «ubestemmelige» ordene viser imidlertid at de går inn i noen klare kategorier. For å gi noen eksempler kan vi se på ordene i det første verset. Her har vi 'høga' som på dansk-norsk skulle vært stavet 'hoie' og på svensk skulle vært stavet 'höga'. Vi har det tidligere omtalte 'fjellen' som ville vært 'fjeldene' på dansk-norsk og 'fjällen' på svensk. Deretter kommer 'fjera' som kan være 'fjære', altså overgangen mellom hav og land. Dette ville staves 'fjære' på dansk-norsk, og staves 'fjär' eller 'fjäre' på svensk, men ordet er lite brukt både på dansk og svensk. Fjære er først og fremst et norsk ord, og *a*-endelsen kan tilskrives lokal dialekt som har *-a* i ubestemt form entall av hokjønnsord, *ei fjæra*. En alternativ tolking er at det er et adjektiv som angir at noe er fjernt, 'fjärran' som det heter på svensk. Men i og med at dette ordet helst skulle inngått i et enderim med 'nord' i neste linje, og melodien legger opp til et enstavelsesord her, mener jeg at den mest sannsynlige tolkingen er at dette er en feilstaving av ordet 'fjord' (se sluttnote 38). Dette underbygges av at det er nettopp ordet 'fjord' som er brukt i alle andre, senere versjoner av *Rombaksvisa*. Det neste ordet vi finner i denne kategorien i første verset, er 'anlägas' som ville staves 'anlægges'

på dansk-norsk og 'anlæggas' på svensk. Deretter kommer 'upi' som ville staves 'opi' på dansk-norsk og 'uppi' på svensk, og til sist finner vi 'steller' som ville staves 'stedet' på dansk-norsk og 'stället' på svensk. Disse eksemplene viser at de fleste ordene i denne «ubestemmelige» kategorien, er stavet forholdsvis likt svensk. Vi kan sortere ordene i følgende subkategorier:

- a. Ord med dansk-norsk vokal i stedet for svensk vokal (altså 'e' for 'ä' eller 'ø' for 'ö'): *høga, fjellen, stellet, øfver, grensen, børja, stendigt.*
- b. Ord med feil konsonant (manglende dobbeltkonsonant, 'ch' for 'ck' eller 'g' for 'j'): *anlāgas, upi, ijenom, ochså, välga.*
- c. Andre ord: *fjera, bech, nitanhundretvå, tundllar, skutten, höres, sjelver, vor.*

Legg merke til at alle ordene i subkategori a) og b) har avviken- de staving som ikke vil ha betydning for hvordan ordet uttales eller synges. Mens subkategoriene a) og b) kan regnes som rene skrivefeil, som kan oppstå for eksempel hos personer som mestrer svensk muntlig, men ikke er så godt kjent med skrift- bildet, krever ordene i kategori c) mer forklaring. Ordet 'fjera' har vi alt nevnt ovenfor, og stavemåten her vitner om enten en lokal dialektal form ('ei fjæra') eller en feilstaving av 'fjord'. Ordet 'bech' vil enten staves 'bæk' på dansk-norsk eller 'bäck' på svensk. Også her ser vi størst likhet med svensk stavemåte, og ordet kombinerer feiltype a) og b) ('e' for 'ä' og 'ch' for 'ck'). Ordet 'nitanhundretvå' staves 'nittonhundratvå' på svensk, mens konvensjonell dansk-norsk ville vært 'i nitten hundrede (og) to'. Vi kan derfor gå ut fra at det er svensk skribenten har siktet mot her, siden man verken i dansk-norsk eller i moderne norsk skriver årstall på denne måten med sammenskriving og uten preposisjon foran tallet. Ordet 'tundllar' likner også mest

på den svenske rettskrivingen av ordet, 'tunnlar', siden det ville vært skrevet 'tunneler' på dansk-norsk. I ordet 'skutten' finner vi dansk-norsk vokal fra 'skuddene' og svensk endelse fra 'skotten'. Deretter kommer ordet 'höres' som staves slik at det minner om feiltype a), men her er det brukt svensk vokal, *ö*, i et ord som ellers staves på dansk-norsk (dansk-norsk 'höres' og svensk 'höras'). Ordet 'sjelver' er stavet omtrent slik det uttales (på begge språkene), men staves 'skælver' på dansk-norsk og 'skälfver' etter den svenske gammelstavningen. Til sist i denne kategorien finner vi 'vor' som staves 'hvor' på dansk-norsk, og i dag skrives 'var' på svensk, men i gammelstavningen (før 1906) ble skrevet med *hv-* i svensk, 'hvar'. Siden det her er snakk om retning, ville det muligens også være mer riktig å bruke ordet 'hvert' på svensk. Som denne gjennomgangen viser, er det en del tilfeller av ord som verken er stavet på normert svensk eller dansk-norsk, men med noen elementer fra hvert skriftspråk (feiltype a) og flere i type c), samt en del typiske skrivefeil for skribenter med lav skrivekompetanse. Legg også merke til at en hel del av ordene som er regnet som dansk-norsk i tabell 2 ovenfor, bare trenger små justeringer for å være stavet på svensk (en dobbeltkonsonant: 'skal', 'til', eller en svensk vokal: 'er').

En slik gjennomgang av ortografien i en tekst ord for ord gir oss interessante detaljer om skribentens valg av staving i hvert enkeltord, men det er en risiko for at man ikke ser helheten så godt. Jeg vil derfor oppsummere funnene kort: De fleste ordene i teksten er stavet med normert svensk ortografi eller på en måte som er normert på både svensk og dansk-norsk. Et mindretall av ordene er stavet på dansk-norsk, eller på en måte som ikke samsvarer med noen av skriftspråkenes offisielle rettskriving. Flesteparten av disse ordene er stavet slik at det bare er små ortografiske justeringer som skal til før det blir normert svensk.

Norskheter og hypersvesismer

Til sist i denne intratekstuelle analysen vil jeg bemerke noen enkeltord og ordformer som brukes i teksten. Selv om norsk og svensk i mange tilfeller er svært like språk, og mange ord betyr det samme, fins det enkelte ord som er klart norske eller svenske enten av betydning eller i ordets form. Som allerede nevnt, finner vi ordet 'by' i første vers, og ordet brukes her i norsk betydning. Ordet 'by' finnes også på svensk, men betyr da et lite sted, omtrent det samme som nordmennenes ord 'bygd'. Svenskene ville nok heller sagt 'stad' om Narvik på denne tida, siden byen var svært stor i norsk (og nordsvensk) sammenheng. I samme vers finner vi også flere typisk svenske ord og uttrykksmåter, som 'jernväg', der 'jernbane' er den vanlige termen på dansk-norsk, og å 'tåga fram', som er en forholdsvis vanlig konstruksjon på svensk og uvanlig på dansk-norsk. At vi finner flest typisk svenske ord i teksten, er ikke overraskende når vi til nå har sett hvordan svensk dominerer både morfologi og ortografi. Derfor er det spesielt interessant at vi finner noen få ord som ser ut til å være såkalte hyperkorrekte former, altså tilfeller der skribenten bruker en generell regel på feil sted i håp om å skrive riktig: Ordet 'vinter' staves nettopp slik på både svensk og dansk-norsk, men i trykket finner vi varianten 'vintor' (vers 12, linje 2). Vi finner også varianten 'banon' (vers 25, linje 1) for 'banen' (da.-no.)/ 'banan' (sv.). I disse to tilfellene kan det se ut til at skribenten har regnet med at ordene skal ha den stereotypiske svenske endingen med *o*. Vi finner også en del *ar*-endinger i presens som kan tolkes som hyperkorrekte former f.eks. 'fråntagar' (vers 19, linje 2) og 'drag-ar' (vers 20, linje 2), som begge skal ha *-er* i svensk rettskriving. Ifølge Olav Solberg er det han kaller «svesismer» typisk for språkbruken i rallarviser, men han skriver da om enkelte innslag av svensk (korrekt eller feil ortografisk) i rallarviser som i all ho-

vedsak er skrevet på norsk.⁴⁵ Det er derfor noe mer overraskende at slike hyperkorrekte svenske former også finnes i dette trykket fra Narvik som ellers preges av svensk morfologi og ortografi. Vi finner også enkelte skrivemåter som samsvarer mer med uttale enn med svensk og dansk-norsk rettskriving, for eksempel det ovennnevnte 'sjelver' (vers 4, linje 4) og 'klär' (vers 22, linje 4) for 'klæder' (da.-no.)/ 'kleder' (sv.).

Det svenskspråklige Narvik-trykket

Store deler av substantivenes og verbenes bøyning (morfologi) i Narvik-trykket er svensk, og bruken av svensk er langt mer gjennomført og sikker enn i de andre versjonene. Siden morfologien i mange tilfeller er forskjellig i dansk-norsk og svensk, og svensk morfologi også i noen tilfeller er mer nyansert enn dansk-norsk morfologi (særlig gjelder dette bøyingsendingene til substantiv i flertall, siden det er flere bøyingsklasser i svensk), er det forholdsvis enkelt å finne ut av om den valgte varianten er svensk eller dansk-norsk, og jeg vil også si forskjellene er så store at skribenten selv må ha hatt et bevisst forhold til om han har valgt å skrive på svensk eller dansk-norsk. Som eksemplene om ortografi ovenfor viser, er ortografisk variasjon mer gradvis og åpent for tolking. I tillegg til at en del av ordene skrives likt på begge språkene, kan det være liten skriftspråksmestring som ligger bak en hel del av den språklige variasjonen. Det blir dermed vanskeligere å tolke hva som er intensjonelle språklige valg, og hva som er tilfeldige skrivefeil. Når vi ser på helheten av de ortografiske valgene, er det likevel klart at hoveddelen av teksten – også ortografisk sett – er skrevet på svensk.

I tillegg til dette har jeg valgt å bemerke bruken av noen enkeltord og ordformer i teksten. Også denne gjennomgangen

viser at svensk dominerer, men vi finner noen få eksempler på ord som er brukt i norsk betydning og på hypersvesismer. Til sammen gir disse tre punktene – ortografi, morfologisk variasjon og ordvalg – oss en god oversikt over variasjonen mellom dansk-norsk og svensk i teksten. Og ut fra min vurdering er det dette skillingsstrykket, av de tre som er analysert, som er nærmest svensk på skalaen mellom svensk og dansk-norsk.

Dette kan vi tolke på minst to måter: En mulig tolking er at intensjonen til skribenten eller trykkeren har vært å produsere en svenskspråklig tekst. Skribenten har langt på vei lykkes med dette, men mengden ortografiske feil tyder på at han enten har hatt svært lite skolegang eller ikke har lært å skrive svensk i skolen. Siden teksten er trykket i Narvik i Norge, ser jeg det som særlig sannsynlig at skribenten (og trykkeren) mestret svensk ganske godt muntlig (jamfør ordvalg og morfologi), men ikke har lært å skrive på svensk (jamfør de ortografiske feilene). En alternativ tolkning er at skribenten (eller trykkeren) har hatt intensjoner om å produsere en språkblandet tekst. Som nevnt i innledningen kan intensjonelle avvik fra ortografi være et stilistisk virkemiddel som skribenten bruker for å aktivere leserens stereotypier og forestillinger om for eksempel sammenhenger mellom språk og sosial tilhørighet. I vår sammenheng kan skribenten (eller trykkeren) i Narvik ha tenkt at et kjennetegn på rallarenes språk og kultur er blandingen mellom norsk og svensk, og at ei rallarvise da ser mest genuin og ekte ut dersom den er trykket med en slik variasjon mellom svensk og dansk-norsk. Han har dermed også vurdert det slik at variasjon mellom svensk og dansk-norsk, med hovedvekt av svensk, er lesbart og forståelig for målgruppa.

Rallarvisenes framvisning av rallarkultur og -språk

Jeg antydet ovenfor at skribenten og trykkeren som står bak Narvik-trykket, mestret det muntlige svenske språket godt. Dette kan vi selvsagt ikke vite noe om, men bruk av typisk svenske ord og vendinger og graden av korrekt svensk morfologi tyder på dette. Fordi den svenske morfologien i noen tilfeller er mer nyansert enn den dansk-norske, er det ikke enkelt å få alt dette riktig med mindre man har morsmålslik kunnskap om språket. Sammenlikner vi med Bergenstrykket, som innholdsmessig og med hensyn til ordvalg og vendinger er *svært* likt Narvik-trykket, ser vi at trykkeren i Bergen har hatt større utfordringer med den svenske morfologien. Dersom denne trykkeren har hatt Narvik-trykket som forelegg for sin versjon, kan det også hende at disse avvikene fra svensk staving er intensjonelle, for eksempel for å gjøre teksten mer lesbar for målgruppen. Noen av forskjellene mellom disse to trykkene skaper også en viss betydningsforskyvning, som tilfellet 'fjellen'/'fjellet' nevnt tidligere.

I senere forskning om rallarhistorie og -kultur, så vel som senere rallarlitteratur, har blandingen av norsk og svensk blitt trukket fram som et tydelig kjennetegn på rallarkulturen.⁴⁶ Hvorvidt rallarene faktisk snakket slik, har foreløpig ikke språkforskningen funnet klare bevis på, men det er i alle fall en utbredt myte. En måte å forstå variasjonen mellom svensk og dansk-norsk i Narvik- og Bergenstrykket på er å se det som et stilistisk valg, der den stereotypiske blandingen av svensk og norsk i rallarkulturen kommer til uttrykk i teksten. Denne utpregede språklige variasjonen finner vi igjen i andre skillingstrykk av rallarviser fra samme tid, for eksempel i *Den nye Ofot-visen*,⁴⁷ mens andre rallarviser fra samme tidsrom er bevart som skillingsviser skrevet på dansk-norsk uten innslag av svensk.⁴⁸ Språklig variasjon som

et stilistisk valg er imidlertid bare en av flere mulige forklaringer på språkbruken vi finner i Narvik-trykket, siden det også er trolig at mange i Narvik mestret svensk godt muntlig selv om de kanskje ikke kunne skrive språket. Derfor er det interessant at også Oslo-trykkets språkvariasjon kan tolkes som intensjonelle språkvalg: Her valgte oversetteren å bevare enkelte av ordene på originalspråket eller i en form som minnet om originalspråket, og kanskje gjorde han det nettopp fordi teksten da framsto som en mer autentisk rallarvise enn om all teksten hadde vært på normert dansk-norsk? Hvis vi tolker innslagene av svensk i Oslo-trykket slik, vitner det om at myten om rallarenes blanding av svensk og norsk også fantes i rallarenes samtid. Dette er et svært interessant funn, siden de fleste andre beskrivelser av rallarenes språklige variasjon mellom svensk og norsk er skrevet langt senere.

På tross av at alle de tre trykkene viser fram variasjonen mellom norsk og svensk som var karakteristisk for rallarkulturen, kan vi se at de tre trykkerne eller trykkeriene har hatt noe forskjellige språkbruksstrategier. Det er særlig klart at skribenten og trykkeren som står bak versjonen fra Narvik, har lagt an en variasjon der svensk dominerer og skriftspråksnormer er mindre viktige, mens trykkeren som står bak Oslo-trykket, har brukt normert dansk-norsk med noen svært få strategiske innslag av svensk og hypersvesismer. Vi kan også se konturene av tre noe ulike målgrupper for utgivelsene: Kjøpere i Narvik-området kunne forstå svensk godt og hadde god kjennskap til de lokale forholdene som visa skildret. Siden Narvik oppsto som by på grunn av jernbaneutbyggingen, nettopp på samme tid som visa ble sunget og skillingstrykket ble produsert, er det ingen overdrivelse å si at det var en sterk rallarkultur i området. Kjøpere i Bergensområdet hadde større geografisk distanse til både de faktiske hendelsene og språket, men også i dette området fantes en

subgruppe rallare som arbeidet med å bygge Bergensbanen. Når trykkeren i Bergen valgte å trykke teksten i en så pass svenskpreget form og med så stor innholdsmessig likhet med trykket fra Narvik, kan det være med nettopp denne målgruppa i tankene. En vesentlig endring han imidlertid gjorde, var at han valgte å trykke visa i fraktur, ikke antikva, som Narvik-trykket er trykket i. På denne tiden var det mye variasjon i bruk av fraktur og antikva, men det var fremdeles vanlig å bruke fraktur dersom man ønsket å nå «folk flest» med teksten sin.⁴⁹ Trykkeren i Bergen gjorde slik sett et kommersielt trygt valg, mens trykkeren i Narvik har gjort et moderne valg i en norsk kontekst, men et vanlig valg i svensk kontekst der skillingsvisene vanligvis ble trykket i antikva noe tidligere.⁵⁰ Målgruppa for Oslo-trykket var sannsynligvis mer allmenn, og trykkeren vurderte det som kommersielt best å oversette teksten til dansk-norsk, med enkelte svenske trekk. Dette tyder på at han ikke regnet med at leserne forsto svensk, eller at han tenkte at de ikke ønsket å lese en tekst i svensk språkdrakt. Teksten framstår også visuelt som språklig konservativ siden den er trykket i fraktur med stor bokstav i substantivene og *aa* for *å*-lyden. I dette trykket er også innholdet noe annerledes: En del av de mer detaljerte versene om de lokale forholdene ved Malmbanen er fjernet, og innenfra-perspektivet er mindre framtrædende i teksten (som framstår mer som en tekst *om* rallare enn *av* rallare). Teksten kan dermed appellere til en langt videre målgruppe enn dem som tilhører rallarkulturen selv.

Analysen av disse tre versjonene av *Rombaksvisa* gir oss også nye innsikter om norsk språkhistorie. For det første viser analysene at den store språklige variasjonen som fantes i tekster produsert i Norge rundt år 1900, også inkluderer bruk av svensk språk og da ikke bare som noen få innslag, men til og med som dominerende språkform i teksten. Disse tekstene er empiriske bevis for at det fantes skriftspråklig språkkontakt mellom svensk

og dansk-norsk under unionstiden. For det andre mener jeg at den språklige variasjonen vi finner i disse tekstene, er tett knyttet til rallarkulturens språkbruk. I ettertid er det vanskelig å si om tekstenes språklige utforming tar utgangspunkt i en utbredt forestilling om rallarenes blanding av svensk og norsk eller om det er nettopp denne teksttypen som har skapt forestillingen om språkblanding. Forskningen på ortografiske avvik i litterære verk er imidlertid klar på at slike ortografiske valg ikke bare er gjort av forfatteren uten noen som helst tanke for leserne: Valgene er i samsvar med populære folkelige forestillinger om sosiale grupper av språkbrukere, om hvordan de snakker, og hvordan de er.⁵¹ Det er derfor min påstand at rallarvisenes variasjon mellom dansk-norsk og svensk, reflekterer en utbredt forestilling i samtiden om rallarenes blanding av norsk og svensk.

Noter

- 1 Lundberg og Ternhag. *Folkmusik i Sverige* (Hedemora: Gidlunds förlag, 1996); Briandt. *Med slägga, borrh och spett* (Stockholm: Björck & Björjessons bokförlag, 1940); Lund. «Rallarvisen».
- 2 Lund, «Rallarvisen»; Lund. *Rallarviser* (Oslo: Tiden, 1933); Briandt. *Med slägga, borrh och spett*; Brandtzæg, «Skillingsvisene i Norge 1550–1950».
- 3 Lund, «Rallarvisen»; Solberg, ««Blandt villette felle ...» – rallarvisediktaren Ferdinand Iversen»; Briandt. *Med slägga, borrh och spett*, 72ff.
- 4 Mathisen. *Arbeidarkroppen*, 63 og 82–84. Kjeldstadli «Allsang i arbeiderbevegelsen». Jf. for eksempel *Arbeidermagasinets visebok* (Oslo: Arbeidermagasinet, 1929), *Vi synger* (Oslo: Tiden, 1946) og *Raud Front! Revolusjonære arbeidarsongar* (Oslo: Oktober, 1977).
- 5 Egner, mfl. *Den første store viseboka*. Bl.a. Lund. *Rallarviser*; Briandt. *Med slägga, borrh och spett*; Stenstad og Theander. *Feiselklang og anleggssang*. (Mo i Rana: Norlandica, 2002).
- 6 Ressem, «From Crowded Streets and Seasonal Fisheries to Remote Paths and Kitchens»; Ressem, «Singing Out Loud?».
- 7 Ressem, «Singing Out Loud?».
- 8 Hodson, «Talking like a servant».
- 9 Jf. eksemplene og casestudiene i Hernández-Compoy og Conde-Silvestre. *The Handbook of Historical Sociolinguistics* (Chichester: Wiley-Blackwell, 2014).
- 10 Narvik vokste fra 300 innbyggere i 1898 til 3342 innbyggere i 1902 (Aas. *Byen, banen og bolaget*. (Fagernes: Stiftelsen Narviks Historieverk, 2001), 50). Kiruna vokste fra ingen innbyggere i 1898 til 2–3000 innbyggere i 1901 (Brunnström. *Kiruna – ett samhällsbygge i sekelskiftets Sverige*. (Umeå: Umeå Universitet, 1981), 50).
- 11 Frank. *Kiruna, 1900–1950*. (Stockholm: Esselte reklam, 1950), 33.
- 12 De eldste innspillingene jeg kjenner til, er fra 1938. NRK har bevart en innspilling der Robert Dahl synger, og nasjonalbiblioteket har en innspilling fra samme år der Alfred M. Nilsen synger. Interessant nok synger den oslobaserte skuespilleren Robert Dahl på riksmål, mens Alfred M. Nilsen, bosatt i Narvik, synger på svensk-norsk. Det fins også en rekke nyere innspillinger av

- Rombaksvisa*, f.eks. Pierre Ströms album «Rallarvisor» (1973), Ånen Valan og Tor Onsakers album «Rallarviser» (1976) og Björn Arahb, Ragnar Olsen og Pierre Ströms album «Rallare – Viser från Malmbanan/Ofotbanen» (2003).
- 13 Aas, «Narvik, a Swedish Norwegian Border Town».
- 14 Jf. Burlins artikkel om traderingen av *Järnvägsvisan* (Burlin, «Lång-Kalles och Edvins sånger»).
- 15 Anon. *Rallarelivet i Ofoten* (Narvik: 1901. Nasjonalbibliotekets samling, NS3537 18g073490); Anon. *En Vise om Jernbanen i Ofoten eller Rallarelivet* (Bergen: u.å. Nasjonalbibliotekets samling, NA/A g8206/9); Anon. *Den berømte Vise fra Ofotbanen (Oversat fra Svensk)* (Oslo: u.å. Nasjonalbibliotekets samling, NS3537 18g073457). Videre refererer jeg til disse som henholdsvis Narvik-trykket, Bergenstrykket og Oslo-trykket.
- 16 Lund. *Rallarviser* (Oslo: Tiden, 1949, 3. utg.), 169.
- 17 Briandt, *Med slägga, borrh och spett*, 13; 124. I Briandts bok har *Rombaksvisa* fått tittelen *Visa från Riksgränsbanan*, og boka gjengir bare ni vers. De ni versene er svært like vers vi finner i trykkene fra Narvik og Bergen (de ni versene tilsvare vers 1, 2, 3, 5, 6, 7, 9, 19 og 20 i Narvik- og Bergenstrykket), selv om stavemåter av ord og enkelte ordvalg er forskjellige.
- 18 Auer og Voeste, «Grammatical Variables», 259–261.
- 19 Nesse. *Innføring i norsk språkhistorie* (Oslo: Cappelen Damm akademisk, 2013), 140.
- 20 Torp og Vikør. *Hovuddrag i norsk språkhistorie* (Oslo: Gyldendal akademisk, 2014), 137; Nesse, *Innføring i norsk språkhistorie*, 141.
- 21 Torp og Vikør. *Hovuddrag i norsk språkhistorie*, 220.
- 22 Nygaard. *Fra Dansk-Norsk til Norsk Riksmål* (Oslo: Tanum, 1945), 49.
- 23 Nygaard. *Fra Dansk-Norsk til Norsk Riksmål*, 49; se også Torp og Vikør, *Hovuddrag i norsk språkhistorie*, 220–221.
- 24 Torp og Vikør. *Hovuddrag i norsk språkhistorie*, 136; Nesse, *Innføring i norsk språkhistorie*, 171.
- 25 Nygaard. *Fra Dansk-Norsk til Norsk Riksmål*, 55.
- 26 Hoel, «Unionstida med Sverige (1814–1905)», 454; Rem, «Materielle variasjoner».
- 27 Hoel, «Unionstida med Sverige (1814–1905)», 454–455.

- 28 Jf. Hoel, «Unionstida med Sverige (1814–1905)», 446–447.
- 29 Hoel, «Unionstida med Sverige (1814–1905)», 447.
- 30 Lund, «Rallarvisen», 182; Solberg, «Blandt vildeste fjelle ...», 74; Brandtzæg og Strand, «The Scandinavian *Skilling* Ballad»; Burlin, «Lång-Kalles och Edvins sånger».
- 31 Falkberget, «Rallar-folket»; Lund, «Rallarvisen», 182; Bull. *Renhårig slusk* (Oslo: Tiden, 1961).
- 32 Teleman. *Tradis och funkis*. (Lund: Studentlitteratur, 2015), 77ff.
- 33 Pettersson. *Svenska språket under sjuhundra år*. (Lund: Studentlitteratur, 1996), 55.
- 34 Danielson. *Skillingstryckarna. Skillingstryckproducenter under det långa 1800-talet* (Stockholm: Svenskt visarkiv, 2019), 50; Lindmark, «Från fraktur till antikva», særll. s. 98; Pettersson, *Svenska språket under sjuhundra år*, 56.
- 35 Brandtzæg og Strand, «The Scandinavian *Skilling* Ballad».
- 36 jf. Lund. *Rallarviser*, 169.
- 37 Jf. Strand. *Brott, tiggeri och brännvinets fördärv. Studier i socialt orienterede visor i skillingstryck* (Möklinta: Gidlund, 2016), 93–112, om rallarene som rallarviseforfattere, samt om det nære forholdet mellom innholdet i rallarviser og virkelige hendelser.
- 38 De tre første linjene i det første verset er trykket med en linjedeling som avviker fra sangtradisjonen, med tanke på rytme og enderim, og som avviker fra alle senere versjoner jeg har lest. I skillingstrykket har første vers slik linjedeling, der skråstrek betegner linjeskift: «Mellan høga fjellen vid Ofotens fjera skall / en by anlågas upi høga nord, der en jernväg / ifrån Sverige kommer til at tåga fram / och det bekanta stellet är Wictoriahamn.» I tillegg kan man legge merke til at enderimet 'fjord' / 'nord' som ellers går igjen i de første to linjene i alle versjonene som undersøkes her, og i alle andre versjoner jeg har hørt og lest, uteblir i denne versjonen fordi ordet 'fjera' er brukt i stedet for 'fjord'. Årsakene til disse avvikene kan man bare spekulere overi, men dette gjelder altså bare dette første verset – de andre versene er satt opp på konvensjonelt vis.
- 39 Hedemann. *Rallarvisor* (Stockholm: Prisma, 1972), 69.
- 40 Nettsidene til *Svenska Akademiens Ordböcker* (www.svenska.se) og *Det danske sprog- og litteraturselskabs* ordbøker på internett

- (www.ordnet.dk) har vært til stor hjelp for å finne enkeltords bøyning og staving, mens jeg har brukt norske og svenske språkhistoriebøker for å finne de overordna systemene (særlig Nesse, *Norsk språkhistorie IV: Tidslinjer* (Oslo: Novus, 2018); Nygaard, *Fra Dansk-Norsk til Norsk Riksmål*; Pettersson, *Svenska språket under sjuhundra år*; Teleman, *Tradis och funkis*).
- 41 -er i flertall i ord som skulle ha -e i flertall på dansk-norsk, var en svært vanlig skrivefeil blant nordmenn i dansketida (Nygaard, *Fra Dansk-Norsk til Norsk Riksmål*).
- 42 Det er heller ikke brukt noen klare dialektformer i skillingsstrykene, og variasjonen i tekstene kan ikke knyttes til landsmål.
- 43 Nesse og Torp, «Dansketiden (1536–1814)», 390.
- 44 Pettersson, *Svenska språket under sjuhundra år*, 139.
- 45 Solberg, «Blandt villeste fjelle ...», 74.
- 46 Falkberget, «Rallar-folket»; Lund, «Rallarvisen», 182; Bull, *Renhårig slusk*; Solberg, «Blandt villeste fjelle ...».
- 47 *Den nye Ofot-visen av Edvard Unger*, Oslo [1902], gjengitt i Berlin, «Lång-Kalles och Edvins sånger», 63–64.
- 48 Jf. skillingsvisene med emneknagg «rallare» i Nasjonalbibliotekets digitale samling, skillingsvisene med emneknagg «rallare» i NTNU Grunnerbibliotekets digitale samling av skillingsviser, samt søk på «rallar», «slusk» og «jernbane» i Væringsaasens digitale samling av skillingsviser (Glomdalsmuseet).
- 49 Jf. Rem, «Materielle variasjoner»; Danielson. *Skillingstryckarna*.
- 50 Rem, «Materielle variasjoner»; Danielson. *Skillingstryckarna*, 50.
- 51 Hodson, «Talking like a servant».

Litteratur

- Arbeidermagasinets visebok. En samling av de beste rallarviser, kjerlighetsviser, arbeidersange og skjemteviser.* Oslo: Arbeidermagasinet, 1929.
- Auer, Anita og Anja Voeste. «Grammatical Variables». I *The Handbook of Historical Sociolinguistics*, redigert av Juan M. Hernández-Campoy og J. Camilo Conde-Silvestre, 253–270. Chichester: Wiley-Blackwell, 2014.
- Brandtzæg, Siv Gøril. «Skillingsvisene i Norge 1550–1950. Historien om et forsømt forskingsfelt». *Edda* 105, no. 2 (2018): 93–109.
- Brandtzæg, Siv Gøril og Karin Strand. «The Scandinavian *Skilling* Ballad: A Transnational Cultural Heritage». I *Cheap Print and the People*, redigert av David Atkinson og Steve Roud, 139–169. Cambridge: Cambridge Scholars Publishing, 2019.
- Briandt, Manne. «Med slägga, borrh och spett» *Rallarehistorier och rallarvisor*. Stockholm: Björck & Björjessons bokförlag, 1940.
- Brunnström, Lasse. *Kiruna – ett samhällsbygge i sekelskiftets Sverige*. Umeå: Umeå Universitet, 1981.
- Bull, Edvard. *Renhårig slusk*. Oslo: Tiden, 1961.
- Burlin, Toivo. «Lång-Kalles och Edvins sånger. Muntligt traderad och medialiserad proletär musikkultur från skillingstryck och 78-varsskiva till rullband och digitaliserat ljud.» *PULS Musik- och Dansetnologisk tidsskrift* 4 (2019): 47–79.
- Danielson, Eva. *Skillingstryckarna. Skillingstryckproducenter under det långa 1800-talet*. Stockholm: Svenskt visarkiv, 2019.
- Det danske sprog- og litteraturselskab. «Dansk sprog i ordbøger og korpus.» Sist besøkt. 2020-08-31. www.ordnet.dk.
- Egner, Thorbjørn, Yukon Gjølseth, Alf Prøysen og Kåre Siem (red.). *Den første store viseboka*. Oslo: Cappelen, 1954.
- Falkberget, Johan. «Rallar-folket». *Nordisk tidsskrift för vetenskap, konst och industri* (1918), 97–104.
- Frank, Gustaf. *Kiruna, 1900–1950; Minnesskrift till 50-års-jubileet*. Stockholm: Esselte reklam, 1950.
- Hedeman, Ragnvald. *Rallarvisor*. Stockholm: Prisma, 1972.

- Hernandes-Campoy, Juan M. og J. Camilo Conde-Silvestre (red.). *The Handbook of Historical Sociolinguistics*. Chichester: Wiley-Blackwell, 2014.
- Hodson, Jane. «Talking like a servant: What nineteenth century novels can tell us about the social history of language». *Journal of Historical Sociolinguistics* 2, no.1 (2016): 27–46.
- Hoel, Oddmund Løkensgard. «Unionstida med Sverige (1814–1905)». I *Norsk språkhistorie IV: Tidslinjer*, redigert av Agnete Nesse, 425–502. Oslo: Novus, 2018.
- Kjeldstadli, Knut. «Allsang i arbeiderbevegelsen». *Arbeiderhistorie* 22, no. 1 (2018): 109–125.
- Lie, Håkon (red.) *Vi synger. Ei sangbok for heim og lag*. Oslo: Tiden, 1946.
- Lindmark, Daniel. «Från fraktur till antikva. Tryckkulturens modernisering i Sverige på 1800-talet». I *Att läsa och att skriva: Två vågor av vardagligt skriftbruk i Norden 1800-2000*, redigert av Ann-Catrine Edlund, 87–100. Umeå: Institutionen för språkstudier, 2012.
- Lund, Hanna. «Rallarvisen». *Norvegica* (1933): 179–208.
- Lund, Hanna. *Rallarviser*. Oslo: Tiden, 1933.
- Lund, Hanna. *Rallarviser*. 3.utg. Oslo: Tiden, 1949.
- Lundberg, Dan og Gunnar Ternhag. *Folkmusik i Sverige*. Hedemora: Gidlunds förlag, 1996.
- Mathisen, Ingrid Nestås. *Arbeidarkroppen: Individ og kollektiv i Nini Roll Ankers og Kristofer Uppdals prosa*. Ph.D.-avhandling, Universitetet i Bergen, 2019.
- Nesse, Agnete. *Innføring i norsk språkhistorie*. Oslo: Cappelen Damm akademisk, 2013.
- Nesse, Agnete (red.). *Norsk språkhistorie IV: Tidslinjer*. Oslo: Novus, 2018.
- Nesse, Agnete og Arne Torp. «Dansketiden (1536–1814)». I *Norsk språkhistorie IV: Tidslinjer*, redigert av Agnete Nesse, 357–424. Oslo: Novus, 2018.
- Nygaard, Rolf R. *Fra Dansk-Norsk til Norsk Riksmål. Rettskrivingsstrevet i bokmålet inntil 1907*. Oslo: Tanum, 1945.
- Pettersson, Gertrud. *Svenska språket under sjuhundra år. En historia om svenskan och dess utforskande*. Lund: Studentlitteratur, 1996.

- Ressem, Astrid Nora. «From Crowded Streets and Seasonal Fisheries to Remote Paths and Kitchens. The Trade in Skillingsstrykk». *Arv. Nordic Yearbook of Folklore* 74 (2018): 45–70.
- Rem, Tore. «Materielle variasjoner. Overgangen fra fraktur til antikva i Norge». I *Bokens materialitet. Bokhistoria och bibliografi*, redigert av Mats Malm, Barbro Ståhle Sjönell og Petra Söderlund, 151–173. Stockholm: Svenska Vitterhetssamfunnet, 2009.
- Ressem, Astrid Nora. «Singing Out Loud? Selling *Skillingsstrykk* in Nineteenth- and Early Twentieth Century Norway». I *Cheap Print and the People*, redigert av David Atkinson og Steve Roud, 170–188. Cambridge: Cambridge Scholars Publishing, 2019.
- Rød Front. *Raud Front! Revolusjonære arbeidersongar*. Oslo: Oktober, 1977.
- Solberg, Olav. ««Blandt villeste fjelle ...» – rallarvisediktaren Ferdinand Iversen». *Sumlen. Årsbok för vis- och folkmusikforskning* (1984), 67–81.
- Stenstad, Finn og Agge Theander. *Feiselklang og anleggssang – rallarviser fra Nordkalotten*. Mo i Rana: Norlandica, 2002.
- Strand, Karin. *Brott, tiggeri och brännvinsens fördärv. Studier i socialt orienterade visor i skillingstryck*. Möklinta: Gidlund, 2016.
- Svenska Akademien. «Svenska Akademiens Ordböcker». Sist besøkt 2020-08-31. www.svenska.se.
- Teleman, Ulf. *Tradis och funkis. Svensk språkvård och språkpolitik efter 1800*. Lund: Studentlitteratur, 2015.
- Torp, Arne og Lars S. Vikør. *Hovuddrag i norsk språkhistorie* (4. utg.). Oslo: Gyldendal akademisk, 2014.
- Aas, Steinar. «Narvik, a Swedish Norwegian Border Town». *Mesto a Dejiny* 8, no. 1 (2019), 54–79.
- Aas, Steinar. *Byen, banen og bolaget. Narviks historie, bind 1, 1902–1950*. Fagernes: Stiftelsen Narviks Historieverk, 2001.
- Rallarviser**
- Anon. *Rallarelivet i Ofoten*. Narvik: 1901. Nasjonalbibliotekets samling, NS5537 18073490. Tilgjengelig fra http://urn.nb.no/URN:NBN:no-nb_digibok_2018112826015.
- Anon. *En Vise om Jernbanen i Ofoten eller Rallarelivet*. Bergen: u.å. Nasjonalbibliotekets samling, NA/A g8206/9.

Anon. *Den berømte Vise fra Ofofbanen (Oversat fra Svensk)*.

Oslo: u.å. Nasjonalbibliotekets samling, NS3537 18g073457.

Tilgjengelig fra http://urn.nb.no/URN:NBN:no-nb_digibok_2018112826016.

Innspillinger

Ahrab, Björn, Ragnar Olsen og Pierre Ström. 2003. «Rombaksvisen», *Rallare – Viser från Malmbanan/Ofofbanen*. YTF Records, CD.

Dahl, Robert. 1938. *Visen fra ofofbanen (Rombaksvisa)*. NRK-arkivet. Arkiv-id: 25a640933727168f5dbffa622b3078b6.

Nilsen, Alfred M. 1938. *Rombaksvisa*. Nasjonalbiblioteket. Varig url: https://urn.nb.no/URN:NBN:no-nb_lydsikringkopi_4756.

Ström, Pierre. 1973. «Rombaksvisan», *Rallarvisor*. YTF Records, vinyl.

Valan, Ånen og Tor Valaker. 1976. «Rombaksvisen», *Rallarviser*. Plateselskapet Mai, vinyl.

Digitale samlinger av skillingstrykk

Gunnerusbiblioteket, NTNU, «Skillingsvisene 1550–1950. Den forsømte kulturarven.» Tilgjengelig fra <https://skillingsviser.hf.ntnu.no>.

Glomdalsmuseet, «Skillingsviser og leilighetstrykk.» Tilgjengelig fra <https://glomdalsmuseet.no/skillingstrykk>.

Nasjonalbiblioteket, «Skillingstrykk.» Tilgjengelig fra www.nb.no/skillingstrykk.